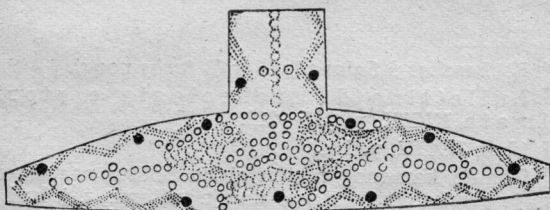

NEPOZNATI ŠLJEM NA PROVJESLA IZ SOLINA

U skladištu splitskog Arheološkog muzeja naišao sam prošle godine na četiri, konopčićem vezana, metalna predmeta,¹ u kojima sam prepoznao kostur šljema na provjesla (*Spangenhelm*). S obzirom na pažnju, koju već pola stoljeća poklanja nauka spomenutom tipu šljema, odlučio sam, da se ulomci šljema očiste, ne bi li se otkrio eventualni ukras, koji je bilo očekivati, i tako spremi za publiciranje.

Naša četiri ulomka su četiri bakarna provjesla (*Spangen*) karakterističnog oblika, koji je nalik na preokrenuto slovo T. S unutrašnje strane sačuvali su se, u većoj ili manjoj mjeri, ostaci željezne kalote; ona je uz provjesla bila pričvršćena zakovicama, koje su se sačuvala.

Sredina vertikalnih krakova provjesala savinuta je prema unutra, tako da je s vanjske strane postignut plitki hrbat.

Sl. 1. — Ukras provjesla A

Evo dimenzija i opisa pojedinih provjesala:

A. Visina 18,6 cm (uzduž savijenog vertikalnog kraka), širina 16,6 (isto tako prateći laganu zaobljenost horizontalnog kraka). Na vertikalnom kraku raspoređeno je deset zakovica, po četiri sa svake uzdužne strane, a dvije gornje na samom hrtu. Horizontalni krak ima svega devet zakovica: šest uzduž gornje, a tri po sredini donje strane.

Što se tiče ukrasa, on je izrađen tehnikom punktiranja, tvoreći određene geometrijske i figuralne motive, dok je prazni međuprostor ispunjen sitnim kružićima. Na gornjoj strani sredine horizontalnog kraka prikazane su suprotstavljene dvije ptice, a ispod njih jedna riba. Detaljniji opis nije potreban, jer se sve pojednosto mogu vidjeti na priloženom crtežu.

¹ Predmete je inventirao Bulić (Kat. H. 4323).

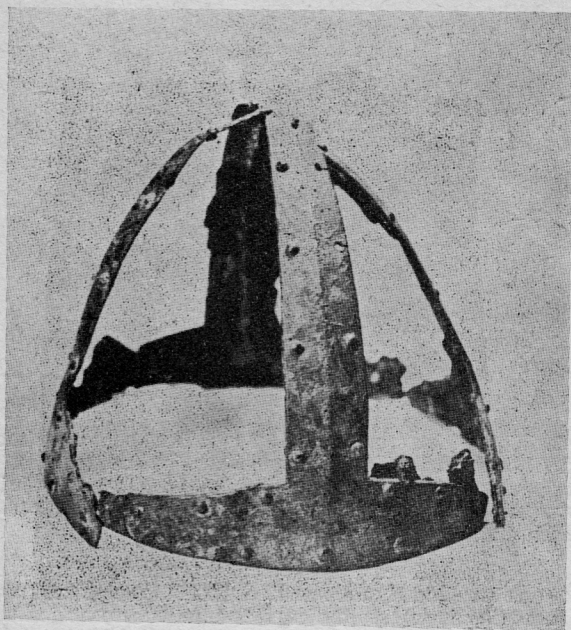
B. Visina 18,1 cm, širina 15,3 cm. Broj zakovica kao kod A, samo što ih na horizontalnom kraku ima jedanaest: na gornjoj strani osam (kod A šest), a na donjoj, u sredini, tri. Ukras je kao kod A, ali broj i raspored kružića između ptičjih glava nije posve isti.

C. Visina 18,1 cm, širina 15,6 cm. Broj i raspored zakovica kao kod B, a što se tiče ukrasa, on se razlikuje po tome, što je mjesto dviju ptica izrađena samo jedna, ali u nešto većim dimenzijama i po sredini horizontalnog kraka. Ptica gleda ulijevo, a tako i riba, ispod nje. Na prijelazu iz vertikalnog kraka u horizontalni punktiranjem su napravljene dvije paralelne vodoravne linije.

D. Visina 18,5, širina 17 cm. Vršak je neznatno odlomljen, pa je visina morala iznositi nekoliko milimetara više. Broj zakovica kao kod A, a ukras kao kod A i B, samo što ima one dvije paralelne linije na prijelazu iz vertikalnog kraka u horizontalni (kao kod C).

Vidimo, dakle, da se s obzirom na dimenzije podudaraju provjesla A i D, B i C. Prva su dva za dva centimetra viša, a za 2,6—2,8 cm šira od posljednjih. Očito je, da je prvo primjer prednjeg i stražnjeg provjesla, a drugo postranog. Što se tiče ukrasa, provjeslo C odvaja se od ostalih time, što se u njegovu ukrasu javlja samo jedna ptica, dok je vertikalni krak odvojen od horizontalnoga s pomoću paralelnih linija kod C i D. Na horizontalnom dijelu kraka kod provjesla A i D postoje dvije zakovice više.

Uz navedeni inventarski broj naših ulomaka (v. bilj. 1) Bulić navodi, da je nađeno osam komada dijelova šljema (*«Parti di elmo di bronzo, 8 pezzi»*), ali nažalost ne kaže, da li su svih osam komada identični, t. j. je li posrijedi osam provjesala, ili četiri provjesla i četiri neka druga dijela šljema (brončana vrpca oko čela, okrugla ploča sa šiljkom, koja je spajala provjesla na vrhu šljema, štitnici za obraze). Na taj način, budući da ostala četiri komada nije bilo moguće pronaći, ostaje otvoreno pitanje, nijesu li možda nađeni kosturi dvaju šljemova. U vezi s tim važno je ukazati na sitnije razlike u ukrasu, a to smo maločas učinili, jer nije isključeno, da su se provjesla nađenih dvaju šljemova pomiješala. No, ako je to i istina, očito je, da su oba šljema nastala u isto vrijeme i u istoj radionici. Stoga je sasvim dopustivo postojeća četiri provjesla spojiti, kao što je i učinjeno u svrhu fotografiranja. (Slika 2.)

Sl. 2. — Šljem iz Solina

Poslije svega što je o ukrasu i uopće o šljemovima ove vrste u stručnoj literaturi već rečeno, potrebno je ukazati na veliku sličnost našeg primjerka, kako u tehnici ornamentiranja, tako i u samim prikazanim motivima, sa šljemom iz Batajnice u Srijemu, koji je publicirao i obradio Z. Vinski.² Nema potrebe, da se ovom prilikom *in extenso* ponavljaju svi oni navodi i izvodi, koje je Vinski — oslanjajući se pri tome i na čitavu postojeću literaturu o tom predmetu — u svom članku iznio. Budući da do otkrića šljema iz Batajnice motiv ptice grabljivice (*Raubvogel*) nije bio izveden ni na jednom od devetnaest dotada poznatih šljemova na provjesla, ovaj je solinski drugi takav primjerak. To još više ukazuje na važnost njegova poređivanja sa šljemom iz Batajnice, koji Vinski opravdano stavlja u VI. stoljeće, pripisujući ga Ostrogotima ili Gepidima. Što se tiče ukrasa, Vinski je ukazao na ulogu pontskih radionica, a s obzirom na motiv ptice grabljivice smatra, da je vjerojatno uzet iz ostrogotskog ukrasnog repertoara, jer su se u Italiji za vrijeme ostrogotske vlasti izrađivali (u negermanskim radionicama) takvi šljemovi za potrebe istaknutih ratnika.

Zaključci Vinskog mogu se sasvim opravdano primijeniti i na naš šljem iz Solina, pogotovu kad historijsko-politička konstelacija u Dalmaciji koncem petog i u toku tri i pol decenija šestog stoljeća (ostrogotska vlast) takvim zaključcima ide u prilog.³ No, osim tog vrlo važnog, ali općenitog

² Ein Spangenhelmsfund aus dem östlichen Sarmien. Germania 32, S. 176—182.

³ Ovom prilikom nije na odmet upozoriti još jednom na poznate nalaze dvaju šljemova ovog tipa iz Vida kod Metkovića, koji su nesumnjivo ostavština iz vremena ostrogotske okupacije Narone (vidi Vinski, o. c. bilj. 18)

razloga, i u samim okolnostima našeg solinskog nalaza nalazimo potvrdu takvom datiranju. Naši su, naime, ulomci nađeni na katastarskoj čestici 3353, a ta se čestica nalazi unutar bedemima opasanog gradskog prostora Salone, otprilike u sredini istočnog dijela grada.⁴ Kada je god. 1906. s te čestice bila očišćena i uklonjena velika kamena gomila, ispod gomile su nađeni razni fragmenti arhitekture, zatim jedna četvrtasta urna s natpisom i neznatan dio jednog drugog natpisa.⁵ Istom prilikom nađeni su i ulomci našeg šljema, jedna brončana pređica s pojasa i više Justinijanovih novaca.⁶ Iz više razloga dopustivo je smatrati, da ovi naši predmeti nisu bili, zajedno s kamenjem, pobrani odnekle i potom bačeni u gomilu⁷, nego da su se našli, nakon što je gomila bila potpuno uklonjena, u samoj zemlji,⁸ dakle *in situ*. To znači, da nije riječ o grobnim prilozima, nego o ostavi, i to unutar grada, za koji znamo, kad je definitivno bio napušten. Velika je šteta, što se u numizmatičkoj zbirci splitskog arheološkog muzeja ne mogu odrediti Justinijanovi novci, nađeni baš tom prilikom,⁹ jer bismo u protivnom slučaju možda mogli kazati nešto određeno, kako o vremenu postanka, tako i o tvorcima ovog našeg primjerka. No, i ovako, znajući da su zajedno s njim nađeni Justinijanovi novci i imajući u vidu prestanak života u staroj Soloni, dobivamo ipak jednu objektivnu i novu potvrdu za pravilnost rezultata, do kojih su došle dosadašnje znanstvene analize poznatih primjeraka šljemova na provjesla.

⁴ *Recherches à Salone I, Plan B (urbs nova)*.

⁵ *Bullettino di archeologia e storia dalmata XXIX, p. 211—212.*

⁶ *Idem XXXI, p. 164.*

⁷ Gomile kamenog materijala u Solinu nastale su, kako je poznato, u relativno novije vrijeme, t. j. kad se area starog grada Salone počela privoditi kulturi (najvećim dijelom) vinove loze. Nemoguće je i zamisliti, da je tada netko pokupio dijelove šljema s Justinijanovim novcima i bacio sve to skupa u gomilu.

⁸ Koristeći tračnice i vagonete, koji su bili postavljeni u vezi s velikim iskapanjima kompleksa gradskih bazilika, tih su godina dignute brojne gomile, pokraj kojih su prolazile tračnice. Tako je bilo i s ovom našom na kat. čest. 3353. Čini se pak, da su vlasnici pojedinih čestica, s kojih su gomile bile dignute, odmah pristupali krčenju dotad neobrađive površine i tom je prilikom dolazilo do raznih nalaza. To se zaključuje i po Bulčićevim riječima, kad je govoreći o uklanjanju jedne od takvih gomila rekao: »E c'è speranza che nell'occasione dei lavori campestri, che il proprietario intraprenderà qui, per ridurre l'area giacente sotto la macerie a vignato e spingendo questi lavori più profondamente, verranno in luce altri oggetti.« (*Bull. arch. e storia dalm. XXIX, p. 206—207.*)

⁹ Bulčić je navedeni nalaz novaca stavio u posebnu kutiju s oznakom »Solin 1906«. Međutim, kada je u muzeju boravio Kubitschek i razgledao numizmatiku, on je (Kubitschek) ispremiješao Bulčićeve oznake i tako se, vjerojatno, izgubio i podatak, koji nas u ovoj prilici zanima.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Verfasser veröffentlicht das Kupferspangengerüst von zumindest einem Spangenhelm des Typus Baldenheim. Es handelt sich um vier Spangen, die vor etwa einem halben Jahrhundert in Salona entdeckt worden sind, aber bisher unerkannt in den Sammlungen des Archäologischen Museum in Split lagen. Der Helmfund von Salona ist besonders wegen den in punktgepunzter Technik ausgeführten Raubvogelmotiven auf den Spangen und dem Vierspangenschema wohl am allerähnlichsten mit dem Helm aus dem Grabe von Batajnica in Syrmien, welchen Vinski (*Germania*, 32,3, 1954, 176—182) veröffentlicht hat.

Auf Grund der ziemlich dürftigen Angaben über die Fundumstände aus dem Museumsinventar kann der Verfasser sich nur auf diese Folgerungen beschränken:

a) Die Helmreste stammen nicht aus einem Grab, sondern sie wurden innerhalb der Stadtmauern von Salona vorgefunden.

b) Die Helmreste waren mit byzantinischen Münzen des Kaisers Justinian fundvergesellschaftet. Heute ist es jedoch leider nicht mehr möglich festzustellen um welche Münzexemplare es sich tatsächlich handelt.

c) Es ist nicht ausgeschlossen, dass damals eigentlich Spangen von zwei Helmen gefunden wurden, weil Bulić (*Bullettino arch. stor. dalm.*, XXXI, 1908, 164) in seiner Notiz u. a. folgendes anführt: »... parti di elmo di bronzo 8 pezzi...«.

Der Verfasser ist der Meinung, dass die Möglichkeit von zwei Spangenhelmfunden auch deswegen erwogen werden müsste, weil auf drei Spangen die Raubvögel antithetisch dargestellt sind, aber auf der vierten Spange, bzw. einer Seitenspange, ist nur ein Raubvogel vorhanden.

Die Fundverhältnisse, wie sie unter a) und b) angeführt sind, bestätigen neuerdings die bisherige in der Wissenschaft festgelegte Zeitstellung solcher Kupferspangenhelme der Völkerwanderungszeit.